

КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті уточнено поняття інтертекстуальності; простежено основні положення теорії інтертекстуальності; виявлено інтертекстуальний характер фразеологізмів як мікротекстів; визначено інтертекстуальні фразеологізми як знаки культурної інформації.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтертекстуальні фразеологізми, текст, інтертекст, мікротекст, знак культурної інформації.

Гурбанская С.А. Концепция интертекстуальности в фразеологическом контексте. *В статье уточняется понятие интертекстуальности; прослеживаются основные положения теории интертекстуальности; определяется интертекстуальный характер фразеологизмов как микротекстов; устанавливаются интертекстуальные фразеологизмы как знаки культурной информации.*

Ключевые слова: интертекстуальность, интертекстуальные фразеологизмы, текст, интертекст, микротекст, знак культурной информации.

Gurbanska S.O. The conception of intertextuality in phraseological context. *In this article the term of intertextuality is verified; the main principles of the theory of intertextuality are traced; intertextual character of phraseologisms as microtexts is defined; intertextual phraseologisms as signs of cultural information are determined.*

Keywords: intertextuality, intertextual phraseologisms, text, intertext, microtext, sign of cultural information.

Проблема інтертекстуальності є на сьогодні надзвичайно актуальною [9; 19]. Розробляються різні підходи стосовно теорії інтертекстуальності [12; 22]; ведуться активні дискусії стосовно понять інтертекстуальності та інтертексту [2; 14]; вивченню інтертексту і реалізації інтертекстуальності як текстової категорії присвячено роботи вчених [15; 16; 18; 20].

Учений Ю.М. Лотман пише, що текст не існує сам по собі, а обов'язково вміщений в історичний, реальний, або умовний контексти [16: 213]. Так вважає і Б. Сютя, додаючи, що текст функціонує «за рахунок багатьох інших текстів-попередників» [23: 13].

Інтертекстуальність є семантичним полем, зазначає О.А. Попова, у якому перехрещуються мікрополя [20]. Під інтертекстуальністю Ю. Крістева розуміє «взаємодію різних кодів, дискурсів, що переплітаються у тексті» [14: 99]. Р. Барт указує, що «кожний текст є інтертекстом, інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш чи менш пізнаваних формах. Кожний текст являє собою нову тканину, зіткану зі старих цитат» [2: 127]. Існує думка і про те, що інтертекстуальність є ключем до аналізу актуальної літературної практики [17: 343]. Науковець Ю.С. Степанов вважає, що теорія інтертекстуальності — це теорія культурної концептології, порівняльної дисципліни, що займається вивченням культурних концептів [22 : 3].

Інтертекстуальність (від фр. *intertextualite* — міжтекстовість) базується на відтворенні в тексті окремих мотивів інших творів через цитування,

ремінісценції, алюзії, пародіювання тощо [12]. Відтак, актуальність дослідження полягає в розгляді фразеологізмів як мікротекстів із позицій концепції інтертекстуальності. Мета – виявлення інтертекстуальності у фразеологічному контексті. Завдання:

- уточнити поняття інтертекстуальності;
- простежити основні положення теорії інтертекстуальності;
- виявити інтертекстуальний характер фразеологізмів як мікротекстів;
- визначити інтертекстуальні фразеологізми як знаки культурної інформації.

Поняття інтертекстуальності розглядається в межах двох підходів – *широкого* й *вузького*. Відповідно до першої, кожен текст вивчається як частина універсального тексту, від якого він усебічно залежить. Відповідно ж до вузького розуміння, феномен інтертекстуальності звужується межами свідомого й маркованого використання міжтекстових зв'язків між даним текстом і попередніми текстами або групами текстів [20].

Два аспекти інтертекстуальності виділяє Л. Біловус: *читацький* та *авторський*. Дослідниця виокремлює також 3 типи інтертекстуальних відношень: *текстуальні*, *контекстуальні* та *метатекстуальні* [5 : 28–29].

Залежно від характеру інтертексту розрізняють 2 основних види інтертекстуальності: *інтерсуб'єктивну* (вербальну і невербальну) інтертекстуальність, що співвідноситься із поняттям текстової прецедентності і яка диференціюється за знаком наявності в тексті різного роду авторських інтекстів, і *референтну* інтертекстуальність, яка створюється за допомогою інтекстів із соціального дискурсу, який існує або ж існував у реальному часі і просторі [19].

У лінгвістичній науці аналізувалися різноманітні аспекти інтертекстуальності: інтертекстуальність діалогічного мовлення – Н.Д. Арутюновою [1], інтертекстуальність цитат – Є.А. Козицькою [13], інтертекстуальність у прозі – Т.В. Белімовою [3], М.Ф. Братусь [6], у поезії – Т.Г. Пашняк [18]. Інтертекстуальність характерна не лише для художніх текстів, але й для наукових, публіцистичних тощо. Проте інтертекстуальність розглядається і як текстова категорія в мікротекстах – афоризмах [7], фразеологізмах [9], що дає всі підстави для всебічного вивчення цього поняття як універсальної текстової категорії.

Теорія інтертекстуальності може використовуватися в багатьох дисциплінах, але насамперед вона є теорією тексту (як художнього, так і нехудожнього), що має увійти до складу загальної теорії тексту [19]. Тож, інтертекстуальність – це термін, що використовується на позначення відношень між текстом, що розглядається, та іншими текстами, які можуть бути як художнього характеру, так і нехудожнього. Відповідно, пише Н.В. Петрова, як на рівні форми, так і на рівні змісту тексту інтертекстуальність є провідною категорією текстотворення, що є доказом положення про інтертекстуальність як єдиного семіотичного закону [19].

Втілення культурної інформації у мовних знаках вивчалися вченими у семіотиці мови [15; 22], в етнолінгвістиці [4], у лінгвокраїнознавстві [8], а також у фразеологічній семантиці [9].

Головною метою нового лінгвокультурологічного направлення у фразеології, вважає М.Л. Ковшова, є виявлення способів утілення культури у змісті фразеологізмів та пошук метамови для опису взаємодії культурної і мовної семантики; важливою є й експлікація тих процесів, які виникають у свідомості носіїв мови при сприйнятті фразеологізмів або при їхньому виборі для використання в мовленні [11]. Відтак, культурний зміст в інтертекстуальних фразеологізмах виявляється при їхньому семантичному аналізі в комбінації із етимологічними розвідками, оскільки фразеологізми є вербальними знаками, що акумулюють культурну пам'ять народу, займають важливе місце у мовній концептуалізації світу та в розвитку концептосфери культури.

Культурна конотація у семантиці фразеологізмів взаємодіє з іншими рівнями мовного значення (символи, еталони, стереотипи, міфологеми культури, які послуговували мотиваційним джерелом фразеологізмів) і виявляється в образі певного мовного знака, виконуючи трансляцію глобальних смислів культури [11]. У кожному окремому випадку залежно від джерел інтертекстуалізмів, ступеня кодифікованості інтертекстуальних засобів у новому контексті, місця їхньої актуалізації у тексті, зокрема труднощів їхнього декодування випадки міжтекстової взаємодії можуть виконувати відповідні функції: виражати оцінку автора утворюваного тексту, привертати увагу і розважати адресата, передавати інформацію про навколишній світ встановлювати контакт із реципієнтом [20]. Розкриття авторського ставлення до зображуваного, яке досить рідко знаходить відображення у прямих оцінках і виявляється на різних рівнях системи тексту напрямом пов'язане із декодуванням інформації, закладеної в тексті [21]. Якщо читач не володіє необхідною інтертекстуальною компетентністю, вважає О.А. Попова, то він не здатний розпізнати міжтекстову взаємодію, у результаті чого втрачається задум і слабшає сила емоційного впливу [20].

Співвідношення слів-компонентів інтертекстуальних фразеологізмів із кодами культури є ключовими їхньої національно-культурної інтерпретації зважаючи на те, пише М.Л. Ковшова, що саме це зумовлює декодування культурних смислів фразеологізмів, що є інтерпретантами фразеологічних знаків, реконструюють їхню культурну конотацію та формують їхню значимість як знаків культури [10 : 60–65].

Тож, важливим є лінгвокультурне дослідження інтертекстуальних фразеологізмів як знаків мови і культури, які відіграють значну роль у мовній концептуалізації світу і зберігають у собі коди національної культури завдяки тому, що не лише слугують описом того, що відбувається, але й транслюють символи, образи тощо. Оскільки в основі лінгвокультурологічного вивчення інтертекстуальних фразеологізмів полягає ідея взаємозв'язку мови і культури, а використання фразеологізмів має лінгвокультурне пояснення, то має вивчатися й символічний компонент у семантиці інтертекстуальних фразеологізмів та проводитися їхній аналіз у кодах культури.

Перспективами розвитку дослідження є вивчення співвідношення джерел інтертекстуальних фразеологізмів як мікротекстів із закодованою у них культурною інформацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Арутюнова Н.Д.** Диалогическая модальность и явление цитации / Н.Д. Арутюнова // Человеческий фактор в языке : Коммуникативная модальность, дейксис. — М. : Наука, 1992. — С. 52–79.
2. **Барт Р.** Избранные работы. Семиотика. Поэтика. Текст / Роланд Барт. — М. : Прогресс, 1989. — 615 с.
3. **Белімова Т.В.** Интертекстуальна основа художньої прози В. Домонтовича (на матеріалі романів «Дівчинка з ведмедика», «Доктор Серафікус», «Без ґрунту») : дис. кандидата філол. наук : 10.01.01 / Белімова Тетяна Валеріївна. — К., 2005. — 197 с.
4. **Березович Е.Л.** Этнолингвистическая проблематика в работах по ономастике (1987–1998) / Е.Л. Березович // Известия Уральского государственного университета, 1999. — № 13. — С. 128–141.
5. **Біловус Л.** Теорія інтертекстуальності : Становлення понять, глумачення термінів, систематика / Лариса Біловус. — Тернопіль : Видавець Стародубець, 2003. — 36 с.
6. **Братусь М.Ф.** Ознаки сьогодення в семантиці й стилістиці фразеологізмів (на матеріалі сучасної художньої прози) / М.Ф. Братусь // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. — 2009. — Том 22 (61). — № 4. — С. 119–123.
7. **Вагапова Е.Ю.** Афоризм как тип текста в аспекте интертекстуальности (на материале немецкого языка) / Е.Ю. Вагапова: дис. ... кандидата филол. наук. — Калининград, 2002. — 261 с.
8. **Верещагин Е.М.** Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. — 4-е изд., перераб. и дополн. — М. : Русский язык, 1990. — 246 с.
9. **Галинська О.М.** Лінгвокультурна інформація англійських та українських інтертекстуальних фразеологізмів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О.М. Галинська. — К., 2012. — 20 с.
10. **Ковшова М.Л.** Анализ фразеологизмов и коды культуры / М.Л. Ковшова // Известия РАН. — Серия литературы и языка. — 2008. — Т. 67. — № 2. — С. 60–65.
11. **Ковшова М.Л.** Лингвокультурологический метод во фразеологии : Коды культуры / Мария Львовна Ковшова. — М. : Книжный дом «Либроком», 2012. — 456 с.
12. **Козачук Н.** Интертекстуальність як ознака стилю Валерія Шевчука / Ніна Козачук // Питання літературознавства : [наук. зб.]. — Чернівці : Рута, 2009. — Вип. 78. — С. 164–171.
13. **Козицкая Е.А.** Цитата в структуре поэтического текста : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук / Е.А. Козицкая. — Тверь, 1998. — 24 с.
14. **Кристева Ю.** Слово, диалог и роман / Юлия Кристева // Вестник Московского ун-та. — Серия : Филология, 1995. — № 1. — С. 97–124.
15. **Лотман Ю.М.** Внутри мыслящих миров. Человек-текст-семиосфера-история / Юрий Михайлович Лотман. — М. : Школа «Языки русской культуры», 1999. — 464 с.
16. **Лотман Ю.** Семиосфера : Культура и взрыв / Юрий Лотман. — СПб. : Искусство, 2000. — 704 с.
17. **Мігосек З.** Теорії літературних досліджень / Зоя Мігосек : [перекл. із польської В. Гуменюк, наук. ред. В. Іванюк]. — Сімферополь : Таврія, 2005. — 408 с.
18. **Пашняк Т.Г.** Форми інтертекстуальності у східних поемах Дж.Г. Байрона : дис. ... кандидата філол. наук : 10.01.06 / Пашняк Тетяна Григорівна. — К., 2007. — 201 с.
19. **Петрова Н.В.** Интертекстуальность как общий механизм текстообразования : на материале англо-американских коротких рассказов : дис. доктора филол. наук : 10.02.19 / Петрова Наталья Васильевна. — Волгоград, 2005. — 395 с.
20. **Попова Е.А.** Интертекстуальность как средство воздействия в политическом дискурсе : на материале англоязычных текстов о политической карьере А. Шварценеггера : дисс. кандидата филол. наук : 10.02.04 / Попова Елена Анатольевна. — Самара, 2007. — 220 с.
21. **Савицкая Н.В.** Способы вербальной репрезентации различных типов авторского сознания в постмодернистском тексте : дисс. кандидата филол. наук : 10.02.01 / Савицкая Наталья Владимировна. — Омск, 2011. — 239 с.
22. **Степанов Ю.С.** «Интертекст», «интернет», «интерсубъект» (к обоснованию сравнительной концептологии) / Ю.С. Степанов // Изв. РАН. — Серия литературы и языка. — 2001. — Т. 60. — № 1. — С. 3–11.
23. **Сюта Б.** Интертекстуальність та проблеми стилю і форми в українській музиці постмодернізму / Богдан Сюта // Студії мистецтвознавчі. — К. : Вид-во ІМФЕ, 2003. — Ч. 2 : Театр, музика, кіно. — С. 13–19.